Merdivenin Dibindeki Gülümseyiş

Henry Miller

Nisan Yayınları: 11
Özgün Adı: The Smile at the Foot of the Ladder
İlk Basım: Duell, Sloan and Pearce, 1948, New York
Kapak Tasarımı: Bülent Erkmen
Sayfa Tasarımı: Emre Çıkınoğlu
Basım İşlemleri: Acar Matbaacılık
© Henry Miller, 1948 – Agence Hoffman
Akcalı Telif Hakları
© Pusula Productions, 1999
Birinci Basım: De Yayınevi, Mart'67
İkinci Basım: Nisan Yayınları, Eylül'89
Üçüncü Basım: Nisan Yayınları, Temmuz'03
ISBN: 975 7496 93 6

MERDİVENİN DİBİNDEKİ GÜLÜMSEYİŞ

Henry Miller

Türkçeleştiren: Tomris Uyar

NİSAN

Auguste'ün acıklı yüzüne çizilmiş o olağanüstü gülümseyişin parıltısını hiçbir şey eksiltemezdi, hiçbir şey. Seyircilerin karşısına çıkınca kendine özgü bir niteliğe bürünürdü bu gülümseyiş, dalgın, büyütülmüş, açıklanamayan şeyleri belirleyen bir anlam yüklenirdi.

Aya uzanan merdivenin dibinde düşünceye dalardı Auguste, gülümseyişi yüzüne çakılı, düşünceleri ta uzaklarda. Kendinden geçme deneyiminde öylesine ustalaşmıştı ki seyircileri onu gözlerken bütün aykırılıkların özetlenişini izlermiş gibi olurlardı. Halkın sevgilisinin daha ne numaraları vardı ama bunu ondan başka kimse beceremiyordu. Yükselişin doğaüstü yanını tanımlamak hiçbir soytarının aklına gelmemişti daha önce.

Geceler boyunca oturur, yelesi yere altın çağlayanlar halinde dökülen beyaz atın dürtmesini beklerdi. Kısrağın ılık ağzının ensesine değişi, sevgilinin ayrılık öpücüğü gibiydi, usulca uyandırıyor-

du, çimenleri birer birer canlandıran çiy tanelerinin usulluğuyla.

Projektörün yarım halkası içinde, her akşam yeniden doğduğu dünya uzanıyordu. Yalnız büyünün çemberinde dolanan nesneler, yaratıklar, varlıklar vardı bu dünyada. Bir masa, bir iskemle, bir halı; bir at, bir çan, bir kâğıt çember; sonsuz merdiven, dama çakılı ay, keçinin böğürüşü. İşte Auguste'le arkadaşları bunların yardımıyla her gece aynı aydınlatma ve adama törenini gerçekleştiriyorlardı.

Tek merkezden geçen gölge çemberlerine girmiş sıra sıra yüzler yükselirdi dört yanda; projektör ışığı, şurada burada kalan boşlukları dişsiz bir çukur arayan dil tutkusuyla yalayıp geçerdi. Tozda ve magnezyum ışınlarında yüzen çalgıcılar bir sanrı içindeymişçesine çalgılarına yapışırlardı; gövdeleri ışık ve gölgenin titrek oyunu altında göl kamışları gibi sallanırdı. Akrobat, hep davulun

gümbürtüsüne ayak uydurur, eyersiz binici hep borazan sesleri arasında halkın karşısına çıkardı. Auguste'e gelince, bazen incecik bir keman gıcırtısı, bazen de klarnetin alaycı sesi eşlik ederdi ona soytarılıklarını yaparken. Ama sıra kendinden geçme numarasına gelince çalgıcılar ansızın yepyeni bir esinle dolar, Auguste'ün ardı sıra onlar da bir mutluluk sarmalından öbürüne yükselirlerdi, tıpkı çığrından çıkmış bir atlıkarıncanın atları gibiydiler.

Her akşam makyajını yaparken kendi kendine tartışırdı Auguste. Ayıbalıkları, yapacakları şey ne olursa olsun ayıbalığı olarak kalıyordu. At, at kalıyordu; masa, masa. Oysa Auguste insan olarak kalırken bunun ötesinde bir şey de olmak zorundaydı: çok özel bir yeteneği olan çok özel birinin gücünü kendinde varsaymak zorundaydı yani. İnsanları güldürmek zorundaydı. İnsanları ağlatmak güç değildi, güldürmek de; bunu çoktandır

biliyordu, sirke girmeyi aklına bile getirmediği günlerden beri. Ne var ki Auguste daha büyük amaçlar peşindeydi –*dayanıklı, tükenmek bilmeyen bir sevinç bağışlamak istiyordu seyircilerine*. Onu merdivenin dibinde oturup kendinden geçmeye zorlayan aslında bu saplantıydı. Bu gösteri bir rastlantı sonucu çıkmıştı ortaya –bir keresinde ne yapacağını şaşırmıştı. Şaşkına dönmüş, korkmuştu, kendine geldiğinde baktı ki çılgınca alkışlanıyor. Ertesi gece aynı numarayı, bu kere bilinçli olarak tekrarladı, kolayca elde ettiği duygusuz, boğuk kahkahanın yerini seyircilerine tattırmaya can attığı o ulaşılmaz sevince bırakması için yakararak. Ama her gece, kendini tam tamına verdiği halde hep aynı çılgınca alkışlarla karşılaşıyordu.

Merdivenin dibindeki küçük oyun ne kadar başarılı olursa Auguste o kadar hüzünleniyordu. Her gece kahkahalar daha tırmalayıcı geliyordu kulaklarına. Sonun-

da dayanamadı. Bir gece kahkahalar birden ıslıklara dönüştü, bağırtıları şapkalar, yuhalar, irili ufaklı nesneler izledi. Auguste "ayılamamıştı". Otuz dakika beklemişlerdi seyirciler, kıpırdanmaya başlamışlar, daha sonra kuşkulanmışlardı ve bu gerilim, korkunç bir alay fırtınasının patlak vermesine yol açmıştı. Auguste soyunma odasında kendine geldiğinde üstüne bir doktorun eğilmekte olduğunu gördü şaşkınlıkla. Kafası, yüzü, sıyrıklarla, çürüklerle doluydu. Kan, boyanın üstünde pıhtılaşmış, kurumuş ve yüzünü tanınmayacak bir duruma sokmuştu. Kasap tezgâhında kalmış bir et parçasını andırıyordu.

İşine son verilince Auguste, bunca iyi tanıdığı dünyadan kaçtı. Yaşamını bir soytarı olarak sürdürmek çekici gelmiyordu artık, serseriliğe vurdu. Kimliğini gizleyerek, gülmeyi öğrettiği insanlar arasında tanınmadan dolaştı. Hınç yoktu yüreğinde, derin bir hüzün vardı, o

kadar. Gözyaşlarını tutmaya çabalıyordu boyuna. Önceleri bu iç sızısını kabullendi. Bir hayat boyu süren alışkanlığın ansızın kesintiye uğramasından doğan bir burukluktu bu herhalde; kendi kendine böyle düşündü. Ama aylar geçtikçe elinden alınan bir şeyin yasını tuttuğunu anladı –insanları güldürme yeteneği falan değildi bu, yok canım! artık bunlara aldırdığı yoktu, daha başka, daha önemli bir şeydi– bütün bütüne kendi kişiliğine özgü bir şey. Sonra günlerden bir gün, mutluluk denilen tattan ne kadar uzun bir süredir yoksun bulunduğunu anımsadı. O an gövdesini bir titremedir aldı; odasına dönmeyi bile bekleyemedi. Otele koşacağına bir taksiye atladı ve şoföre şehrin dışına sürmesini söyledi. Peki ama nereye? Şoför soruyordu. "Ağaçlık bir yere," dedi Auguste sabırsızca. "Yalnız n'olur çabuk. Yalvarırım –çok önemli."

Bir kömür deposundan geçerek ıssız

bir ağacın yanına geldiler. Auguste, şoföre durmasını söyledi. Şoför, "Burası mı?" diye sordu saf saf.

"Evet, beni yalnız bırak," diye karşılık verdi Auguste.

Orada, her gece merdivenin dibindeki gösteriye ortam hazırlayan ruhsal durumun havasına girmeye çalıştı; bu ne kadar sürdü bilinmez. Yazık ki ışık çok çiğdi: kızgın güneş, gözbebeklerini yakıyordu. "Geceye kadar burada oturur beklerim," diye söylendi kendi kendine. "Ay çıkınca her şey düzene girer nasıl olsa." Bir-iki dakika sonra uykuya dalmıştı. Ağır bir uykuydu bu; düşünde kendini sirkte buldu. Her şey yine eskisi gibiydi, gelgelelim bir tuhaflık göze çarpıyordu. Çadırın tepesi yok olmuştu, duvarlar yıkılmıştı. Tepede, yükseklerde gerçek bir ay duruyordu; hareketsiz bulutlar arasından koşarcasına ilerleyen ay. Dizi dizi kıvrılan sirk sıraları yerine hafif birer eğimle göğe insan duvarları yükseliyor-

du. Ne bir kahkaha duyabiliyordu, ne bir fısıltı. Bu sayısız düş yaratıkları, sonsuz boşluğa asılmış, kalakalmışlardı; her biri bir çarmıha geriliydi boşlukta. Korkudan eli ayağı kesilen Auguste ne yapacağını unuttu. Dayanılmaz bir gerilimden sonra (ki bu gerilim süresince duyduğu yalnızlığı İsa bile duymamıştı, o bile böylesine yalnız bırakılmamıştı) Auguste pistten kaçmak için deli gibi atıldı. Ama hangi yöne koşarsa koşsun çıkış kapılarını kapalı buluyordu. Umutsuzluk içinde merdivene yöneldi, çılgınlar gibi tırmanmaya başladı, çıktı, çıktı, soluğu kesilene kadar. Biraz duraladıktan sonra gözlerini açmayı denedi, çevresine bakındı. Önce aşağıya baktı. Merdivenin dibi nerdeyse görünmüyordu; dünya ta aşağılarda kalmıştı. Sonra yukarıya baktı: tepesinde basamaklar uzayıp gidiyordu, bulutları delerek, yıldızların gömülü olduğu maviliği delerek, sonsuza kadar. Merdiven, dosdoğru aya yükseliyordu.

Yıldızların ötesinde yatan bir aydı bu, uzaklığı kestirilemeyen, tepedeki maviliğe donmuş bir disk gibi yapıştırılmış bir ay. Auguste ağlamaya, hıçkırmaya başladı. Çevresini saran büyük kalabalığın önceleri bir yankı gibi hafif ve çekingen, sonraları dalgalar gibi kabaran iniltisi, hıçkırıkları geldi kulaklarına. "Ne korkunç," diye mırıldandı Auguste. "Doğumla ölümün birleşmesi gibi bir şey bu. Cehennem acısı çekmeye hükümlüyüm ben." Bu sözleri söylerken bayıldı, hiçliğe gömüldü. Toprağın kollarını kendisine doğru açtığını sezince ayıldı. Bu Auguste'ün sonu olurdu yoksa, gerçek sonu, ölümlerin en büyüğü. Sonra, bıçak parıltısı gibi bir şimşek çaktı kafasında. Bir saniye bile kalmamıştı artık; yarım saniyesi vardı belki, sonra her şey bitiyordu. Benliğinin derinliklerinde kıpırdayıp bir bıçak gibi yanan ve sonunda onu tam bir hiçliğe savuran şey neydi acaba? Kafasını öyle çabuk çalıştırıyordu ki elinde ka-

lan saniyenin bilmem kaçta kaçı kadar kısacık bir sürede hayatının olanca görkemi canlandı gözlerinin önünde. Yine de hayatının en önemli anını, geçmişteki anlamlı olayları çevresinde kümeleyen elması su yüzüne çıkaramıyordu bir türlü. Onu tökezleten bu esinin ta kendisiydi. Çünkü şimdi bal gibi biliyordu ki zamanın bir noktasında her şey aydınlanmıştı. Oysa şimdi, ölmek üzereyken bu eşsiz armağan alınıyordu elinden. Kurnazlığı, bulguculuğu akla sığmaz bir cimri gibi imkânsızı denemeyi başardı Auguste: kendisine bağışlanan saniyenin son bindesini yakaladığı gibi sayısız küçük sürelere bölmeye başladı. Kırk yıllık hayatında başından geçen olaylardan hiçbiri, bu patlamış saniye parçasının incecik kıymıklarını biriktirirken vardığı duyarlılıkla kıyaslanamazdı, bütün sevinç anları bir araya gelse bile. Zamanın bu son anını sayısız parçalara böldü; kocaman bir kalıcılık ağı yayıldı çevresin-

de; işte o zaman dehşet içinde hatırlama yeteneğini yitirmiş olduğunu anladı. Silinivermişti.

Ertesi gün, gördüğü düşün verdiği bitkinlikle odasından çıkmamaya karar verdi Auguste. Akşama kadar yerinden kıpırdamadı. Bütün gün yatakta yatmış, çekirge sürüleri gibi vızıldayan, nedense durmadan kafasını kurcalayan anılara dalmıştı. Sonunda, bu anı-kazanında çalkalanmaktan yorularak giyindi, kalabalığa karışmak için seyirtti dışarı. Sokaklarında dolaştığı kentin adını güçlükle hatırlayabildi.

Kentin dış mahallelerine vardığında bir sirk çıktı karşısına, hani şu hayatlarını tekerlekler üstünde geçiren avare oyuncular vardır ya, onlar. Auguste'ün yüreği hızlı hızlı atmaya başladı. Derken sirk vagonlarından birinin önünde buldu kendini –arabalar halka olmuşlardı ortada– ve arabanın arkasından sarkıtılan küçük merdiveni utana sıkıla çıktı.

Tam kapıyı vuracaktı ki yanı başındaki atın kişneyişiyle kendine geldi. Atın ağzı sırtını dürtüyordu. Ansızın büyük bir sevinç kapladı Auguste'ün içini. Kollarını hayvanın boynuna dolayarak uzun zamandır görmediği bir dostu karşılar gibi tatlı, yatıştırıcı sözler söyledi ona.

Birdenbire arkasındaki kapı açıldı ve bir kadın sesi bir şaşkınlık çığlığı attı. Korkusundan ne yapacağını şaşıran Auguste, "Korkmayın," dedi, "korkmayın, benim. Ben, Auguste."

"Auguste mü?" diye yineledi kadın. "Ben öyle birini tanımıyorum."

"Özür dilerim," diye mırıldandı Auguste, "gitsem iyi olacak galiba."

Daha iki-üç adım atmıştı ki kadının seslendiğini duydu: "Auguste, durun canım, gitmeyin! Neden kaçıyorsunuz?"

Auguste kalakaldı, döndü, bir an duraladıktan sonra gülümsedi; bütün yüzüne yayıldı gülümseyişi. Kadın, kollarını açmış kendisine doğru koşuyordu.

Belli belirsiz bir korku duydu. Bir an dönüp kaçmayı düşündü. Ama geç kalmıştı. Kadının kolları boynuna dolanmıştı bile, sımsıkı sarmıştı gövdesini.

"Auguste, Auguste!" diye haykırıyordu durmadan. "Nasıl oldu da tanıyamadım seni!"

O zaman Auguste sarardı. Bunca avarelikten sonra ilk olarak yanı başında birinin varlığını duyuyordu. Kadının kolları mengene gibi sıkıştırıyordu göğsünü. Önce bir yanağını sonra öbürünü öpüyordu kadın, sonra kaşlarını, sonra dudaklarını. Auguste titremeye başlamıştı.

Kadının kollarından kurtulur kurtulmaz, "Bir parça şekeriniz var mı?" diye sordu.

"Şeker mi dedin?"

"Evet, ata verecektim de," dedi Auguste.

Kadın arabanın içinde dört dönüp şeker ararken Auguste küçük basamaklarda dinlenmeye koyuldu. Atın yumuşak,

titrek ağzı ensesini yalıyordu durmadan. Tuhaf bir rastlantı sonucu tam o anda ötedeki ağaçların arasından ay silkinip sıyrılıverdi. Tatlı bir durgunluk çöktü Auguste'ün yüreğine. Bir-iki saniyelik bir süre –ancak bir-iki saniye kadar– gözleri kapandı. Sonra kadın zıplayarak çıktı dışarı, yere atlarken, geniş eteği Auguste'ün omzunu süpürdü.

Çimenlere, onun ayaklarının dibine kıvrılarak, "Seni öldü sandık hepimiz," dedi. "Bütün dünya seni arıyor," diye ekledi hemen, şekerleri birbiri ardından avcuna tutuşturdu.

Kadın, durmadan bir şeyler anlatıyordu; Auguste ses çıkarmadan dinliyordu onu. Söylenen şeylerin anlamı ağır ağır, uzaklardan gelircesine ulaşıyordu kulaklarına. Onu asıl atın ılık, ıslak ağzının avcunu yalamasından doğan ve bütün gövdesine yayılan tadına doyulmaz coşku büyülüyordu. Her gece merdivenin dibinde yaşadığı o ara-dönemi yeniden

yaşıyordu şimdi, sevincin sönüşüyle kulaklarına hep uzak bir gök gürültüsü gibi gelen çılgınca alkışların başlayışı arasındaki süreyi.

Auguste iki-üç parça eşyasını toplamak için otele dönmeyi aklına bile getirmedi. Ateşin yanına bir battaniye attı, tekerleklerin ve arabaların büyülü çemberiyle çevrili, ayın göğe çizdiği donuk çizgiyi izleyerek yattı. Gözlerini kapadığında sirktekilerle gitmeye karar vermişti. Kimliğini gizleyeceklerini biliyordu, onlara güvenebilirdi.

Çadırın kurulmasına yardım etmek, uzun halıları yaymak, sırıkları ordan oraya taşımak, atlara su vermek, onları tımar etmek, kendisinden istenilen bin bir çeşit ufak tefek işi yapmak bir sevinç kaynağıydı Auguste için. Günlerini dolduran ayak-işlerini yaparken zamanın nasıl geçtiğini bilmiyordu, öylesine işine dalmıştı. Ara sıra gösteriyi seyirci olarak gözlemek gibi bir ayrıcalık da tanıyordu

kendine. Yol arkadaşlarının ustalığını, gözüpekliğini görüp şaşırıyordu o zaman. Soytarıların gösterileri özellikle ilgisini çekiyordu; dışardan baktığı zaman bu sözsüz gösterideki anlatım ona daha zengin geliyordu. Oyuncuyken yitirme durumuna düştüğü bir özgürlük duygusu vardı içinde. Ne iyiydi kişinin rolünü silkip atması, hayatın kargaşası içine dalması, toza dönüşmesi... yaa, hem de bütün bunların bir parçası olduğunu bilmesi bu arada, hâlâ yararlı olduğunu, belki de bu durumuyla daha yararlı olduğunu bilmesi. Güldürebildiğini, ağlatabildiğini görünce insanlara büyük bir armağan verdiği düşüncesine kapılması amma bencillikti! Artık ne alkış duyuluyordu, ne kahkaha, ne de övgü. Şimdi çok daha iyi, çok daha sürekli bir karşılık alıyordu –gülümseyişler. Teşekkür gülümseyişleri mi? Hayır. Dostluk gülümseyişleri. Yeniden bir insan olarak benimseniyordu, kendisini öbür insanlar-

dan ayıran, aynı zamanda onlarla birleştiren özelliğiyle. Darda kaldığında insanın yüreğine yepyeni bir güç, banknotların veremeyeceği bir güç kazandıran bozuk paralar alır gibi oluyordu.

Olgun başaklar gibi biriktirdiği bu ılık gülümseyişlerle her gün büyüyor, tomurcuklar açıyordu Auguste. Bitmek bilmeyen bir cömertlik bağışlanmıştı ona; istenenden çoğunu yapmaya can atıyordu. Ne isteseler ağır gelmiyordu –öyle düşünüyordu Auguste. İşini yaparken şu sözler dilinden düşmüyordu: *"A votre service."* Hayvanların yanındayken sesini yükseltiyordu; onlardan böyle sözleri gizlemenin hiç gereği yoktu çünkü, *"A votre service,"* diyordu kısrağa, yem torbasını boynuna geçirirken. Işıltılı sırtlarını okşarken, ayıbalıklarına da. Bazı geceler büyük çadırdan yıldızlı geceye çıkıverince başını kaldırıyor, yaratılışın görkemini gözlerimizden gizleyen tülü delmek istercesine göğe bakıyor,

tatlı ve saygılı bir sesle mırıldanıyordu: *"A votre service, Büyük Senyör!"*

Daha önce böyle bir rahatlık, böyle bir hoşnutluk, böylesine derin ve sürekli bir mutluluk duymamıştı. Aylığını aldığı günler, doğru kente gider, dükkânları dolaşarak küçük geliriyle çocuklara alabileceği armağanlar arardı –çocuklara ve hayvanlara. Kendisine yalnız tütün alırdı, o kadar.

Sonra bir gün Antoine –soytarı– hastalandı. Auguste haberi duyduğunda arabalardan birinin önünde oturmuş, eski pantolonunu yamıyordu. Üzüldüğünü belirten birkaç söz söyledikten sonra onarmayı sürdürdü. Bu beklenmedik olaydan kendisiyle ilgili bir şey çıkacağını sezinlemişti hemen. Antoine'm yerine geçmesi istenecekti kuşkusuz. Auguste gittikçe artan heyecanını bastırmaya çalıştı. Sorulduğu zaman ne karşılık vereceğini serinkanlılıkla düşündü.

Birinin gelmesini bekledi ama gelen

olmadı. Antoine'ın yerini alacak başka kimse yoktu, emindi bundan. Öyleyse neden duruyorlardı? Sonunda, ayağa kalkıp gezinmeye, orada olduğunu belirtmeye çalıştı, yani istedikleri an sorabilirlerdi. Yine de kimse bir şey söylemeye davranmıyordu.

Buzları çözmek kendisine düşüyordu demek. Neden olmasındı? Neden gönüllü olarak ortaya çıkmasındı? Öylesine güçlenmiş, yüreği öylesine iyilikle dolmuştu ki... Herkese iyilik etmek geliyordu içinden. Bir daha soytarı olmak bir şey değildi ki canım, hiçbir şey değildi. Gerekirse masa, iskemle ya da merdiven olabilirdi aynı kolaylıkla... Ayrıcalıklar peşinde de değildi; onlardan biriydi, onların üzüntülerini, kaygılarını paylaşmaya hazırdı.

Patronu bir köşeye sıkıştırdı sonunda, "Bakın," dedi, "bu gece Antoine'ın yerine geçebilirim, hazırlıklıyım," bir an durakladı, "elinizde başka biri yoksa tabii."

"Hayır Auguste, senden başka kimsemiz yok biliyorsun. Eksik olma, ama..."

"Ama ne?" diye atıldı Auguste. "Yoksa artık oynayamayacağımdan mı korkuyorsun?"

"Yok canım. Seninle çalışmak bize onur verir..."

"Öyleyse?" Auguste korkudan titreyerek sormuştu bu soruyu, demek karşısındaki özellikle kibar davranmaya çalışıyordu.

Güçlükle duyulan bir sesle, "Sorun şu," dedi patron. "Biz aramızda konuştuk. Senin durumunu biliyoruz. Şimdi, sen Antoine'm yerine geçecek olursan... hay Allah neler diyorum? Canım öyle bakmasana yüzüme! Dinle Auguste, söylemek istediğim şu ki... yani... eski yaraları deşmek istemiyoruz, anladın mı?"

Auguste, gözlerinin yaşlarla dolduğunu duydu. Karşısındakinin kocaman ellerini usulca avuçları arasına aldı ve ağzını açmadan, sessizce teşekkür etti ona.

"N'olur bırakın da bu gece onun yerine geçeyim," diye yalvardı. "İstediğiniz kadar çalışırım –bir hafta, bir ay, altı ay. Gerçekten sevinirim. Hayır demeyeceksiniz, değil mi?"

Birkaç saat sonra Auguste, aynanın karşısına oturmuş yüzünü inceliyordu. Her gece, yüzünü boyamadan önce oturur, uzun uzun kendini incelerdi; eski alışkanlığıydı bu. Gösteriye böyle hazırlanırdı. Oturur, kendi acıklı yüzünü inceler, sonra ansızın bu görüntüyü silmeye, yerine bir yenisini yerleştirmeye başlardı, herkesin tanıdığı Auguste olarak benimsediği görüntüyü. Gerçek Auguste'ü hiç kimse tanımazdı, dostları bile, çünkü ünlenince yalnız kalmıştı.

Aynanın önünde geçen binlerce gecenin anısıyla kuşatılmış otururken, Auguste bu ayrı hayatın, bu kıskançlıkla kendine sakladığı hayatın, sözüm ona gerçek kimliğini barındıran bu gizli varlığın aslında hayat falan olmadığını, hiç-

bir şey, gölge bir hayat bile olmadığını sezdi. Sirke katıldığı gün yaşamaya başlamıştı o, alçakgönüllülere özgü yetkinlikle çalışmaya başladığı andan beri. Kendisi pek farkına varmadan o gizli hayat yok oluvermişti; herkes gibi bir adam olmuştu, öteki adamların yaptığı delişmen, önemsiz, gerekli şeyleri yapmıştı ve mutlu olmuştu, günleri dolu geçmişti. Bu gece dünyaca tanınmış soytarı Auguste olarak değil, kimsenin tanımadığı Antoine olarak çıkacaktı halkın karşısına. Adı-sanı bilinmediği için Antoine özellikle beklenmiyordu. Numarasının sonunda büyük bir alkış kopmuyordu; seyirciler hoşgörüyle gülümsüyor, ayıbalıklarının akıllara durgunluk veren ustalıklarına gösterdikleri ilgiden fazla bir ilgi göstermiyorlardı onun sanatına.

Bunları düşünürken bir tedirginlik kapladı içini; kurduğu düş bozuldu. Şimdiye kadar halkın gözünden gizlemeye çabalamıştı şu anlamsız hayatını. Ya bu

gece biri kendisini tanıyıverirse, soytarı Auguste olduğunu anlayıverirse ne yapardı? Felaketin en büyüğü buydu işte! O zaman huzura paydos; nereye giderse gitsin insanlar ardına düşecekler, bu garip davranışının nedenlerini açıklaması, yıldızlar dünyasındaki yerine dönmesi için durmadan üsteleyeceklerdi. Auguste'ü öldürmekle bile suçlayabilirlerdi onu; nedense öyle geliyordu Auguste'e. Auguste putlaşmıştı artık; onların bir parçası olmuştu. Kimbilir nasıl sıkıştıracaklardı, nasıl terleteceklerdi...

Kapı vuruluyordu. İşler yolunda mı diye sormak için uğramıştı biri. İki çift laf ettikten sonra Auguste, Antoine'ın nasıl olduğunu sordu. "İyileşiyor, değil mi?"

"Pek değil," dedi beriki asık bir yüzle, "galiba kötüleşiyor. Hastalığının ne olduğunu tam tamına bilen yok. Belki de gösteri başlamadan ona bir uğrarsın, ha?"

"Tabii," dedi Auguste, "şimdi geliyo-

rum," ve makyajını tamamladı.

Auguste girdiğinde Antoine ateşler içinde kıvranıyordu. Hastanın yatağına eğilerek, onun terli elini avcuna aldı Auguste. "Zavallı," diye mırıldandı, "sana ne gibi bir yardımım dokunabilir acaba?"

Antoine, boş gözlerle onu uzun bir süre süzdü. Aynada kendisini inceleyen biri gibi bakıyordu. Auguste onun aklından geçenleri neden sonra anladı. "Benim," dedi, "ben, Auguste."

"Biliyorum," dedi Antoine. "*Sensin*... ama *ben* de olabilirdim. Kimse değişikliği anlamayacak. Üstelik sen büyük bir ustasın, bense hiçbir şey olamadım."

"Ben de aynı şeyi düşünüyordum biraz önce," dedi Auguste hüzünlü bir gülümseyişle. "Ne tuhaf değil mi? Azıcık boya, bir lastik, gülünç bir giysi; *insanın* bir hiç olması ne kadar ufak şeylere bağlı, değil mi? İşte *biz hiçiz* aslında. Yani *hiç kimseyiz*. Ama aynı zamanda *herkesiz* de.

Onlar bizi değil, kendilerini alkışlıyorlar. Sevgili dostum, birazdan gitmem gerek, yalnız sana yeni edindiğim önemsiz bir bilgiden söz açmak istiyorum gitmeden... Kendin olmak, yalnız kendin olmak çok büyük bir şey. İnsan bunun üstesinden nasıl gelir, bunu nasıl gerçekleştirir? En büyük ustalık da bu ya. Bu iş ustalık ister, çünkü belirli bir uğraş gerektirmez. Şu ya da bu olmaya çalışmayacaksın, önemli olayım ya da önemsiz görüneyim, becerikli olayım ya da sakarlık edeyim demek yok... anlatabiliyor muyum? Nasıl gelirse öyle davranacaksın. Gönlünden koptuğu gibi. Çünkü hiçbir şey önemsiz değildir. Hiçbir şey. Kahkaha ve alkış yerine *gülümseyişler* alacaksın. Hoşnut, ufak gülümseyişler –hepsi bu. Ama bu her şey demek işte... insanın aklına getirebildiği doygunluğu kat kat aşan bir doygunluk. Dolaşıp bütün pis işleri göreceksin, insanları taşıdıkları yüklerden kurtaracaksın. Onlar mutlu ola-

caklar, ama sen daha da mutlu olacaksın, anlıyor musun? Ne var ki göze batmadan yapmalısın bu işi. Nasıl bir tat aldığını onlara sezdirmemelisin. Seni bir kere yakalayacak, gizini öğrenecek olurlarsa işin bitmiş demektir. Artık uğurlarında ne yaparsan yap seni bencillikle suçlayacaklardır. Seni nasıl zenginleştirdiklerini, kendi başına tadamadığın bir sevinci sana nasıl tattırdıklarını duyurmadığın sürece her aklına eseni yapabilirsin, her çeşit özveriyi üstlenebilirsin, hatta canını verebilirsin onlar için... Özür dilerim Antoine, amacım uzun bir söylev çekmek değildi. Her neyse, bu gece bana bir armağan veriyorsun sen. Bu gece sen olarak kendimi oynayacağım. Bu, insanın kendisi olmasından da iyi, anlıyor musun?"

Auguste burada duraladı, çünkü düşüncesini açıklarken can alıcı bir noktaya parmak basmıştı. Bunu şu anda Antoine'a açmak pek uygun düşmezdi. Gerçi

sakıncalı bir işti, tehlikeli olabilirdi, ama artık düşünmeyecekti. Çabuk olmalıydı, elinden geldiğince tez davranarak bir çözüm yolu bulmalıydı... belki de bu gece.

"Bak Antoine," dedi sert bir sesle, kalktı, "ben bu gece senin yerine çıkıyorum, belki yarın gece de çıkarım, ama ondan sonra ayağa kalkmaya bakmalısın. Yeniden soytarılığa başlamak bana parlak gelmiyor, anladın mı? Sabah bir uğrarım. Hem sana bir şey daha diyeceğim, seni yüreklendirecek bir şey!" Bir süre durdu, boğazını temizledi. "Sen hep ün kazanmak isterdin, değil mi? Söyleyeceklerimi unutma! Bir tasarım var, sana yararım dokunsun istiyorum. Hadi hoşça kal, iyi uykular!" Sert bir hareketle vurdu Antoine'ın sırtına, onu iyileştirmek istercesine. Kapıya doğru yürürken soluk, gülümseyişi andıran bir sevincin Antoine'ın dudaklarına yayıldığını gördü. Yavaşça kapıyı kapadı, parmaklarının ucuna basarak karanlığa daldı.

Dudağında bir şarkıyla büyük çadıra doğru yürürken biraz önce aklına gelen düşünce iyice belirlenmeye başladı kafasında. Bir ipucu ele geçireyim diye öylesine sabırsız, öylesine dikkatliydi ki. "Bu gece," dedi kendi kendine, tasarısını yürürlüğe koymaya içi gidiyordu, "bu gece, kimsenin eşine rastlamadığı bir gösteri yapacağım. Bakın bakalım, görün Auguste neler başaracak!"

Öyle çılgınca bir sabırsızlığa kapılmıştı ki kemanın ince gıcırtıları eşliğinde piste çıktığı zaman çılgın bir keçi gibi sıçrıyordu. Ayakları talaşlara değdiği anda yaratıcılığı başlamıştı. Bu çılgın, anlamsız numaralardan hiçbirini önceden düşünmemişti, hazırlamak şöyle dursun. Tertemiz bir kâğıt duruyordu önünde ve Auguste bu kâğıdın üstüne silinmez harflerle Antoine'ın adını yazıyordu. Ah Antoine orada olsaydı da dünya çapında bir sanatçı düzeyine yükselişini gözleriyle görseydi!

Bir-iki dakikalık bir süre içinde Auguste seyircileri avcunun içine aldığını sezdi. Oysa daha yeni başlamıştı, "durun, durun yavrularım," diye mırıldanıyordu kendini yerden yere atarken, "bu daha bir şey değil. Antoine yeni doğdu, bacaklarını bile kıpırdatmadı daha."

Asıl numaraya başlamadan önce heyecanlı bir kalabalık sardı çevresini. Aralarında patron da vardı. "Çıldırdın mı sen?" diyordu. "Antoine'ı yıkmak mı istiyorsun?"

Auguste sevinçle dolup taşarak, "Korkma," dedi. "Antoine'ı yaratıyorum ben. Biraz dişini sık. Sana söz veriyorum, her şey yoluna girecek."

"Ama daha şimdiden olağanüstü bir oyun çıkardın, beni ürküten bu zaten. Bu gösteriden sonra Antoine bitmiştir."

Tartışacak zaman kalmamıştı. Pist, trapezciler için hazırlanıyordu. Küçük bir sirkte herkesin görevi vardır.

Sıra yeniden soytarılara gelince uzun

bir alkış koptu. Auguste'ün başım uzatmasına kalmadan seyirciler, "Antoine! Antoine!" diye haykırmaya başladılar; ayaklarını vuruyor, ıslık çalıyor, sevinçle çırpıyorlardı ellerini. "Antoine'ı isteriz!"

Programın burasında Antoine her gece tek başına bir gösteri yapardı, yıllar önce son özgürlük pırıltısını da yitirmiş, eski bir numaraydı bu. Auguste bu kalıplaşmış numarayı izlerken hep kendisine kalsa birtakım ayrıntıları nasıl işleyeceğini, değiştireceğini düşünmüştü. Şimdi sık sık üstünde düşündüğü, bazen uykusunda prova ettiği soytarılıkları bir bir yapar buluyordu kendisini. Savruk bir öğrencinin yarım bıraktığı resmi bitiren bir ustayı andırıyordu. Konusu dışında aslıyla hiçbir bağlantısı kalmamıştı resmin. Şurasına burasına dokunayım diye başlıyor, yepyeni bir şey yaratıyordu insan.

Auguste kendinden geçmişti sanki. Yitirilecek bir şey yoktu. Tam tersine,

her şey kazanılacaktı. Her çizgi, her kıvrım, yeni bir dirim olanağı demekti Antoine için. Bir noktadan öbürüne atlarken bu sonuca ulaşmak için hangi yöntemleri nasıl kullandığını not ediyordu kafasına, Antoine'a anlatabilmek amacıyla. Aynı anda üç değişik varlık oluyordu: Auguste Usta, Antoine olarak Auguste ve Auguste olarak Antoine. Bir de bütün bunların ötesinde ve üstünde dördüncü bir varlık vardı: Antoine olarak Antoine. Kuşkusuz yeni doğmuş, yine de doruğuna ulaşmış bir Antoine. Bu Antoine üstüne kafa yordukça (bu açıklamalara girişirken ne aşırı varsayımlara kayıyordu insan) yeniden yarattığı bu kişiliğin sınırlı ve kof yanları üstünde durmaya başlıyordu büsbütün. Kafasını durmadan kurcalayan Antoine'dı, Auguste değil. Auguste ölmüştü. Onu yeni baştan dünyaca tanınmış Antoine olarak diriltmek, aklından bile geçmiyordu. Tek amacı, Antoine'a ün kazandırmaktı,

o kadar ki Auguste'ün adı bir daha edilmesin.

Ertesi gün gazeteler, Antoine'a övgüler döşemişlerdi. Auguste o gece yatmadan önce tasarısını patrona açmıştı tabii. Bunun gizli kalması için elden her gelen yapılacaktı. Antoine'ın hasta olduğunu yalnız sirkteki oyuncular biliyordu. Antoine da kendisi için hazırlanan parlak gelecekten bütün bütüne habersiz olduğuna göre, korkulacak bir şey yoktu ortada.

Auguste, Antoine'ı yoklayacağını söylemişti, bir an önce onu görmek istiyordu. Gerçi gazeteleri hemen göstermeyecekti, yalnız önlerindeki birkaç gün içinde, yani Antoine ayağa kalkmadan, gerçekleştirmeyi umduğu şeylerden söz açacaktı. Başarısını ayrıntılarıyla anlatmadan önce Antoine'm gönlünü kazanmak istiyordu, yoksa bu hazır başarıdan ürküverirdi adamcağız. Onun odasına gitmeden, söyleyeceklerini bir bir ezber-

ledi. Uygulamak istediği tasarının Antoine tarafından hiçbir şekilde kabul görmeyeceğini nerden bilebilirdi ki?

Öğleye kadar Antoine'ın kendisini karşılayacak duruma gelmesini bekledi, bu süre içinde yerinde duramıyordu. Yola çıktığında keyfi gelmişti. Bıraktığı mirasın yasalar çerçevesinde bir miras olduğuna inandıracaktı Antoine'ı. "Hem canım," diyordu kendi kendine, "ben ona yol gösterdim biraz, hepsi bu. Hayat ufak hilelerle doludur, yalnız yararlanmayı bilmek gerek. Kimse, başkasının yardımı olmadan yükselemez." Bunları söyleyerek boşaldıktan sonra adımlarını sıklaştırdı. "Ben onu aldatmıyorum, hırsızlık ettiğim falan da yok," diye devam etti, "o hep ünlü olmak isterdi, işte şimdi ünlü! daha doğrusu bir hafta sonra ünlü sayılacak. Antoine, Antoine olacak... hatta ondan da fazla bir şey. Bunu daha çok kurcalamak yersiz aslında. Bazen küçücük bir rastlantı, kaderin bir cilvesi,

ya da birinin yüreklendirmesi sonucunda dört ayak üstüne düşersin, ramp ışığına çıkıverirsin birdenbire."

O anda kendi yükselişini anımsadı. Bu duruma gelebilmek için bir şey yapmış mıydı sanki? Önemsiz bir rastlantı, bir gece sonra "deha parıltısı" olarak adlandırılmıştı. Halkın anlayışı ne kadar kıttı! Kader işin içine girdiği zaman herkesin anlayışı nasıl kıtlaşıyordu. Palyaço olmak, kaderin eline düşmek demekti. Sirkteki hayat, düşüşler, yumruklar, tekmelerle dolu bir sessiz gösteriydi –sonsuz bir kargaşa ve işkence. Ve yalnız bu onur kırıcı soytarılıklar halkın gözünde sevimli yapıyordu insanı. Sevgili soytarı! İnsanlığı kemiren yanlışları, budalalıkları, anlayışsızlıkları, delilikleri yeniden canlandırmaktı soytarının ayrıcalığı. Anlamsızlığın ta kendisi olmak; bunu en büyük ahmak bile kavrayabilirdi. Gün gibi açık olanı anlamamak; bin kere yinelenen bir numaranın inceliğine varama-

mak; bütün oklar doğru yönü gösterdiği halde kör gibi yolunu bulamamak; hep yanlış kapıyı açmak, üstünde *Girmek Tehlikelidir!* yazsa bile; yanından dolaşacağına dosdoğru aynanın ortasına yürümek; tüfeğin ters gözünden bakmak, üstelik *dolu* bir tüfeğin! -halk bu saçmalıklardan hiç bıkmaz, çünkü milyarlarca insan yanlış yollardan geçmiştir ve milyarlarca yıldır insanların araştırmaları, soruşturmaları çıkmaz bir sokağa varmıştır. Anlamsızlığın ustası, zamanı egemenliği altına almıştır. Yalnız sonsuzluk karşısında boyun eğer.

Bu karışık düşünceler arasında bocalarken Antoine'ın arabası ilişti gözüne. Herhalde oradan çıkan patronu görünce nedense şaşırdı. Patron eliyle durmasını işaret ettiği zaman şaşkınlığı büsbütün arttı. Adamın yüzünde, Auguste'ün içine korku salan bir anlatım vardı. Auguste yerinde kalakaldı, onun konuşmasını bekledi.

Yaklaşınca umutsuz bir hareketle kollarını iki yana açtı adamcağız, tükenmiş gibiydi. Auguste onun ne söyleyeceğini biliyordu artık, başına geleni sezinlemişti.

"Ne zaman?" diye sordu beş-on adım yürüdükten sonra.

"Biraz önce. Yaa. Kollarımın arasındaydı."

"Anlayamıyorum," diye mırıldandı Auguste. "Neden ölmüş olabilir? Dün gece konuşurken hiç de o kadar hasta görünmüyordu."

"Sorun da orada ya."

"Sorun" sözcüğü Auguste'ü ürpertti.

"Yani...?" Sustu; olamazdı bu, böyle bir düşünceyi aklı almıyordu. Ama biraz sonra yine aynı konuyu açtı.

"Yani," sesi yine titredi, "yani duydu mu demek istiyorsun...?

"Evet."

Auguste yerinden sıçradı.

Yine o sert sesle, "Doğrusunu söyle-

memi istiyorsan," dedi patron, "kalbi kırıldığı için öldü o."

Bu sözler üstüne ikisi de derin bir sessizliğe gömüldü.

"Bana bak, senin suçun yok bunda," dedi patron, "üzülmen yersiz. Hepimiz senin suçsuz olduğunu biliyoruz. Hem Antoine büyük bir soytarı olamazdı zaten; çoktan umudunu kesmişti." Bir şeyler mırıldandıktan sonra içini çekti: "Peki ama dün akşamki gösteriyi nasıl açıklayacağız, sorun orda. Gerçeği gizlemek güç olacak artık, değil mi? Öleceği hiç aklımıza gelmemişti."

Kısa bir sessizlik oldu, sonra Auguste, "Biraz yalnız kalmak istiyorum," dedi, "kusura bakmazsın değil mi?"

"Tabii!" dedi patron. "Düşün bakalım. Daha vakit var..." Daha neye vakit olduğunu söylemedi.

Kederli, şaşkın bir halde kente doğru yürüdü Auguste. Hiçbir şey düşünmeden yürüdü bir süre; yalnız donuk, uyuşuk bir

sızı bütün gövdesini sarmıştı. Sonunda bir kahveye girerek içki ısmarladı. Evet evet hiç aklına gelmemişti. Kaderin cilvesiydi bu. Bir şeyler yapmak zorundaydı –ya yeniden Auguste olması ya da Antoine'ın yerine geçmesi gerekiyordu. Kimliğini gizleyemezdi artık. Antoine'ı düşünmeye başladı, bir gece önce yarattığı Antoine'ı. Bu gece de aynı şeyi yapabilir miydi acaba, aynı ateşle, aynı coşkuyla? Sirk arabasında buz gibi yatan Antoine'ı unutmuştu. Onun kişiliğine bürünmüştü farkında olmadan. Tekrar tekrar gözden geçiriyordu oyunu, inceliyor, ayrıntılarına iniyor, toparlıyor, şurasını burasını düzeltiyordu... böylelikle bir değişiklikten öbürüne geçti, başka başka seyircilere, başka başka gecelerde, başka başka kentlerde oynadı. Sonra ansızın kendine geldi. Silkindi, düzeldi, kendi kendine konuşmaya başladı. "Demek yeniden soytarılığa başlıyorsun, ha? Daha doymadın demek? Auguste'ü yok ettin, Antoine'ı

öldürdün, yetmez mi? Şimdi ne yapacaksın bakalım? Daha iki gün önce mutlu bir adamdın, özgür bir adamdın. Şimdi kapana kıstırıldın işte, üstelik bir katilsin artık. İçin rahat değilken insanları güldürebileceğini mi sanıyorsun? Biraz aşırı gitmiyor musun böyle düşünmekle?" Auguste, yumruğunu mermer masaya indirdi, sözlerinin ciddiliğine kendini inandırmak istiyormuşçasına. "Dün geceki gösteri olağanüstüydü. Neden? Çünkü kimse gösteriyi hazırlayanın ünlü Auguste olduğunu bilmiyordu. Onlar gördükleri yeteneği, ustalığı alkışlıyorlardı. Evet hiç kimsenin aklına gelmedi. Güzel. Tam bir başarı. *Kanıtlamak istediğimiz de buydu.*" Bir daha durdu, düşündü. "Neymiş? *–Kanıtlamak istediğimiz buydu.*" "Öyle ha? Demek Auguste bunun için Antoine'ın yerine geçmek istiyordu. Yoksa Antoine'ın ün kazanıp kazanmaması umurunda bile değildi. Öyle mi?"

"Söyle, evet mi, hayır mı? Auguste,

sağladığı ünün haklı olduğunu belirtmek istiyordu, o kadar. Balık gibi tutuldu ağa. Ha ha!" Tiksintiyle yere tükürdü.

Ağzı heyecandan öylesine kurumuştu ki ellerini çırparak bir içki daha ısmarladı. Damağını ıslattıktan sonra, "Tanrım," diye mırıldandı, "insan, kendi kurduğu tuzağa nasıl da düşüyor. Bir gün mutluyken ertesi gün bakıyorsun kaygılar içinde. Ne sersemlik! Amma da sersemim ben!" Durumu yeniden gözden geçirdi. "Şimdi bir tek şeyi anlamış bulunuyorum hiç değilse –mutluluğum gerçek ama dayanıksızmış. Onu yeniden, bu kere namusluca elde etmek zorundayım. Değerli bir taşa sarılırcasına iki elimle yapışmalıyım ona. Auguste gibi, soytarı kişiliğim gibi mutlu olmayı öğrenmeliyim."

Şarabından bir yudum daha aldıktan sonra köpek gibi silkindi. "Belki son fırsatımdır bu, bir daha en baştan başlayacağım!" Hemen kendine bir ad aramaya ko-

yuldu. Çok geçmeden bambaşka düşüncelere dalmış, bulduğu adı bile unutmuştu. "Evet," diye devam etti, "Yeni bir çözüm yolu bulacağım. Mutlu olmasam bile dirilirim. Belki de Güney Amerika'ya..."

Baştan başlama kararından sonra bir tutku sarmıştı içini, soluk soluğa çadırların oraya koştu. Patronu aramaya başladı.

"Karar verdim," dedi ona heyecanla, "hemen gidiyorum buradan. Uzaklara, kimsenin beni tanımadığı yerlere gideceğim. Yeniden, baştan başlayacağım."

"Peki ama neden?" diye haykırdı patron. "Neden büyük bir ün yapmışken baştan başlamak istiyorsun?"

"Anlayamayacaksın ama söyleyeyim. *Bu kez mutlu olmak istiyorum da ondan.*"

"Mutlu mu? Anlayamıyorum doğrusu. Ne demek yani?"

"Şu demek: bir soytarı ancak başka biri olduğu zaman mutludur. Bense kendimden başka biri olmak istemiyorum."

"Tek kelime anlayamadım... Dinle, Auguste..."

Auguste ellerini ovuşturarak, "Bak," dedi, "insanlar bizi gözlerken neden gülüp ağlarlar, hiç düşündün mü?"

"Sevgili dostum, bunun senin söylediğinle ne ilgisi var? Akademik sorular bunlar. Aklımızı başımıza toplayalım. Gerçekleri görmeye çalışalım."

"Ben de bunu söylemek istiyorum ya," dedi Auguste düşünceli bir tavırla. "*Gerçek!* Tam sözcüğünü buldun. Artık kim olduğumu, ne yapmam gerektiğini biliyorum. *Gerçek* bu. Senin gerçek dediğinse aslında ufalanan, kayan, ele avuca sığmayan bir şey."

Yitirmek üzere olduğu birine yalvarırcasına, "Beni dinle Auguste'cüğüm," dedi patron, "sen son günlerde çok düşündün, kafanı çok yordun. Ben senin yerinde olsam doğru kente döner, keyfime bakardım. Şimdiden karar vermeye çalışma sakın. Hadi gel..."

"Yoo," dedi Auguste kesin bir sesle, "ben senden öğüt de istemedim, beni avutmanı da. Kararımı verdim ben." Hoşça kal dercesine uzattı elini.

"Sen bilirsin," dedi patron iri gövdesini eğerek, "demek ayrılıyoruz."

"Evet," dedi Auguste, "ayrılıyoruz... bir daha görüşmemecesine."

Yine yeryüzüne, dünyanın ta ortasına doğru yola çıktı. Kente bir-iki adım kala, cebinde birkaç kuruştan başka para olmadığını hatırladı. Çok geçmez, acıkırdı. Hava da soğurdu birazdan; açıkta kalan hayvanlar gibi bir köşeye kıvrılır, güneşin ilk ışınlarını beklerdi.

Neden kentten geçmek, bütün yolları bir bir dolaşmak istemişti, bilmiyordu. Oysa gücünü tüketmemeliydi.

"Ya bir gün Güney Amerika'ya ulaşırsam?" (Kendi kendine yüksek sesle konuşmaya başlamıştı.) "Ama bu yıllar sürer. Hem ne dilde konuşacağım? Üstelik benim gibi bir yabancıyı, bir dışarlıklıyı

niye alsınlar aralarına? Belki de oralarda sirk bile yoktur. Olsa bile kendi dillerinde konuşan soytarıları vardır."

Küçük bir parka varınca bir sıraya oturdu. "Bu konuda uzun uzun düşünmek gerek," diye uyardı kendini. "İnsan tası tarağı toplayıp Güney Amerika'ya gidemez kolay kolay. Ben albatros değilim ki! Auguste'üm ben, ayakları çabucak yorulan, karnı acıkan biriyim." Auguste'ü havadaki kuşlardan ve denizdeki yaratıklardan ayıran insan özelliklerini bir bir sıraladı. Sonunda, insanların dünyasını hayvanlar krallığından ayıran iki belirgin nitelik, daha doğrusu iki yetenek, kahkaha ve gözyaşı üstünde durdu uzun uzun. Bütün ayrıntılarıyla bilmesi gereken bir konuda bir öğrenci gibi fikir yürütmesi tuhafına gitmişti.

"Ben albatros değilim ki!" Pek parlak bir buluş değildi bu, yine de girdiği çıkmazı her yönüyle tartışmasına yardımcı oluyordu, özgün sayılmazsa da avutucuy-

du; düş gücünü ne kadar zorlarsa zorlasın kendini bir albatros olarak görememesi içini rahatlatıyordu Auguste'ün.

Güney Amerika –ne saçma! Sorun nereye gideceğinde, nasıl gideceğinde değildi, sorun... Düşündüğünü yalın biçimde söze dökmeye çalıştı. Belki de şunu söylemek istiyordu; olduğu gibi kalmalıydı, en iyisi buydu –kendini büyütmeden, küçültmeden, olduğu gibi. Kişiliğinin sınırları dışına çıkmakla büyük bir yanlışlık yapmıştı. İnsanları güldürmekle yetinmemiş, sevindirmek istemişti onları. Sevinç, Tanrı vergisiydi. Bir zamanlar kendini koyvererek, önüne gelen her işi yaparak sevince ulaşmamış mıydı?

Auguste, bir çözüm yolu bulmak üzere olduğunu fark etti. Asıl felaket, her türlü kayıtsızlığın, güçsüzlüğün ötesinde, kahkahaların ve gözyaşlarının ötesinde, bambaşka bir dünyanın varlığına olan inancını başkalarına iletememesinden doğuyordu. Hayatını bir soytarı ola-

rak, Tanrı'nın özel soytarısı olarak sürdürmesi bu engel yüzündendi; girdiği çıkmazı açıklayabileceği kimse yoktu çünkü.

O anda yeni bir esin düştü içine –nasıl da düşünememişti bunu!– hiç kimse olması, biri olması ya da herkes olması onu kendisi olmaktan alıkoyamazdı ki. Gerçek bir soytarıysa, tepeden tırnağa bir soytarı olmak, yani sabah gözlerini açtığı andan gece gözlerini kapayana kadar tam bir soytarı olmak zorundaydı. Her zaman, her yerde, para karşılığında ya da keyif için ettiği sözlerdeki sağduyu öylesine sarsılmaz geliyordu ki bir an önce işe başlamaya can attı –makyajsız, giysisiz, gıcırtılı kemanın eşliğinden bile yoksun kalarak. O kadar kendisini oynayacaktı ki şimdi içinde bir alev gibi yanan gerçek açığa çıkacaktı.

Bir daha karanlığa inmek için kapadı gözlerini. Uzun süre öylece kaldı, benliğinin yatağında huzurla soluk aldı usul-

ca. Uyandığında üstünden tülü sıyrılmış bir dünya gördü karşısında. Her zaman yüreğinde var olan, hep su yüzüne çıkmaya hazır, ama ancak nabzının atışını ona uydurduğu zaman soluk alan bir dünyaydı bu.

Auguste sarsılmıştı, gördüklerine inanamıyordu. Eliyle gözlerini ovuşturdu, bilmeden döktüğü sevinç gözyaşlarının ıslaklığını duydu. Bakışlarını ötelere dikerek dimdik oturdu, gözlerini görüntülere ayarlamaya çabaladı. Benliğinin ta derinlerinden sonsuz bir şükran yükseldi.

Güneş yeryüzüne son parıltısıyla yayılırken, oturduğu sıradan kalktı. Damarları güçle, tutkuyla doluydu. Yeni doğmuştu, ışığın büyülü dünyasına doğru yürüdü bir-iki adım. Kuşun ansızın havalanışını andıran bir içgüdüyle ve her şeyi kavramak istercesine açtı kucağını.

Dünya, alacakaranlığı buyur eden o

koyu morluğa kendini bırakıyordu nerdeyse. Auguste, coşkudan sendeliyordu. "Oldu sonunda!" diye haykırıyordu, haykırdığını sanıyordu ya da, çünkü sesi, içini saran yüce sevincin ufak bir yankısı olmaktan öteye gidemiyordu.

Bir adam yaklaşıyordu karşıdan. Üniformalı, elinde cop tutan biri. Auguste'e kurtarıcı melek gibi göründü bu adam. Tam kendini onun kollarına atacakken karanlık bir bulut çekiç gibi indi Auguste'ün başına. Ses çıkarmadan polisin ayaklarının dibine düştü.

Olaya tanıklık eden iki kişi koşarak geldiler. Çömelip Auguste'ün yüzünü çevirdiler. Gülümsediğini görünce çok şaşırdılar. Geniş, meleksi bir gülümsemeydi bu; kan, köpürerek sızıyordu aradan. Gözleri açıktı, gökte yeni beliren incecik ay dilimine inanılmaz bir özdenlikle bakıyordu bu gözler.

BİTİRİRKEN

Bu öykü, öbür yazdıklarıma hiç benzemiyor. Fernand Léger'nin soytarılar ve sirkler üstüne kırk desenlik dizisi için telaşla karaladım bunu.

Léger'nin isteğini kabul ettikten ancak birkaç ay sonra yazmaya başlayabildim. İstediğimi yazmakta özgür olduğum halde kısıtlanmış gibiydim. Daha önce ısmarlama bir kitap yazmadığım için herhalde.

Kafamda hep aynı adlar dönüyordu: Rouault, Miró, Chagall, Max Jacob, Seurat. Keşke yazıyı yazacağıma resimleri ben yapsaydım dedim kendi kendime. Eskiden suluboyayla bir-iki soytarı resmi yapmıştım, birinin adı "Cirque Medrano"ydu. Bu soytarılardan özellikle biri Marc Chagall'a tıpatıp benziyormuş, sonradan öğrendim, oysa Chagall'ı görmüşlüğüm falan yoktu, fotoğrafına bile rastlamamıştım.

Yazıya başlamak için uğraşıp dururken elime Wallace Fowlie'nin küçük bir kitabı geçti; Rouault'nun soytarıları üstüne keskin ve de-

rinlemesine gözlemlerle dolu bir deneme vardı içinde, beni çok etkiledi. Rouault'nun hayatı ve sanatı üstünde düşünürken "kendim" dediğim soytarıyı tartışmaya başladım, öteden beri soytarıydım ben. Sirklere karşı, özellikle cirque intime'e karşı büyük bir tutku beslerdim; bir seyirci, gösteriye ses çıkarmadan katılan biri olarak yaşantım, kimbilir bilincimde nasıl derin izler bırakmıştı. Ortaokulu bitirirken sormuşlardı bana, ne olacaksın diye de, "Soytarı olacağım," demiştim. Sonra, eski dostlarımın çoğunda soytarı tavrı vardı –en çok onları severmişim meğer. Sonraları yakın dostlarımın da bana soytarı gözüyle baktıklarını görünce şaşkınlığım iki kat oldu.

Ve ansızın Wallace Fowlie'nin yazdığı kitabın adının bende ne korkunç bir etki bıraktığını düşündüm (ilk o kitabını okumuştum): Soytarılar ve Melekler. Balzac melekleri anlatmıştı bana (Louis Lambert'de), Fowlie'nin soytarılarla ilgili ayrıntılarıysa beni soytarı rolü üstüne yepyeni sezgilere götürdü. Soytarılarla melekler birbirlerine ne kadar uygun çiftlerdir.

Üstelik ben de August Angst ve Guy Le Crêvecoeur üstüne yazmamış mıydım? Bu acı çeken, kırgın, umutsuz tipler aslında ben değil miydim?

Hem sonra bir şey daha var... şimdiye kadar yaptığım en başarılı resim bir soytarı portresiydi; biri gülen, biri ağlayan iki ağız çizmiştim ona. Sevinçli ağız, parlak kırmızı renkte, sanki şakıyan bir ağızdı. (Bunu hatırlayınca artık şarkı söylemediğimi düşündüm!)

Ara sıra bir-iki karalama geliyordu Léger'den. Birinde bir at başı çiziliydi. Bunları bir çekmeceye kaldırdım, üstlerinde kafa yormadan yazıma başladım. Atın nerden çıktığını öykümü bitirene kadar anlayamadım tabii. Merdiven, Miró'nun armağanıydı besbelli, ay da öyle herhalde. (*Aya Havlayan Köpek* gördüğüm ilk Miró'ydu.)

Sonra kendimi aldım ele, soytarılar ve sirklerle ilgili her çeşit malzeme vardı bende kendi kanımca. Durmadan, bir satır sonra ne yazacağımı bilmeden, çalakalem yazdım. Bir kere kendim vardım; merdivenle atı farkında olma-

dan aşırmıştım ya neyse. Sonra çok sevdiğim şairlerle ressamlar vardı yanımda –Rouault, Miró, Chagall, Max Jacob, Seurat. Ne tuhaf, bu sanatçıların hepsi hem şair, hem ressamdırlar. Her birine derin bir yakınlık duyarım.

Soytarı eylemde bir şairdir. Canlandırdığı öykü, kendisidir. Habire yinelenen bir öyküdür bu –tansıma, bağlılık, adanma, çarmıha gerilme. Gülpembe bir çarmıha geriliş tabii.

Yazarken, en çok son sayfalarda güçlük çektim, birkaç kere yazdım oraları. Galiba Balzac bir yerde, "Öldüren bir ışık vardır," demişti. Ben kahramanım Auguste'ün bir ışık gibi sönmesini istiyordum, ama ölerek değil! Onun ölümünün yol gösteren bir ışık olmasını istiyordum. Bir son olarak değil bir başlangıç olarak görüyordum bu ölümü. Auguste, kendisi olduğu zaman hayat başlar –yalnız Auguste için değil bütün insanlık için geçerlidir bu.

Kimse öyküyü önceden düşünüp kararlaştırdığımı sanmasın sakın! İçimden geldiği gibi, öyküm gizlerini bana açtıkça yazdım. Bu yüzden bu öykü benimdir de diyemem, benim de-

ğildir de. Kuşkusuz şimdiye kadar yazdıklarım içinde bunun kadar tuhafına pek rastlanmaz. Gerçeküstü bir belge diyemeyiz buna. Belki de yazılışında kullanılan yöntem gerçeküstücülerin yöntemidir ama, bundan olsa olsa onların yaratıda en doğru yöntemi buldukları çıkar. Gerçeklere ve yaşantılara dayanarak yazdığım bütün öbür öykülerimden daha doğru bir öykü bu. Yazarken tek amacım bildiğim kadarıyla doğruyu açığa çıkarmaktı. Öteki kişilerim gerçek, hayatımdan alınma gerçek kişilerdi. Auguste gökten düştüğü için onlara hiç benzemiyor. Ama bizi kuşatan, saran bu gök, gerçek değildir de nedir? Biz bir şey yaratmayız aslında. Ödünç alır, yeni bir biçime sokarız. Açar, buluruz. Mistiklerin dediği gibi her şey verilmiştir. Gözlerimizi, yüreklerimizi açmamız, önümüze konulanda erimemiz yetecektir.

Önceleri bilmiyordum, ama soytarının bana çekici gelmesinin tek nedeni, dünyadan kahkahayla ayrılmasıymış. Onun kahkahası Homeros'umsu bir kahkaha değildir. Sessiz, sevinçsiz diyeceğimiz bir kahkahadır. Soytarı kendi-

mize gülmeyi öğretir bize. Bu kahkaha, gözyaşlarından doğmuştur.

Sevinç, bir ırmağı andırır: durmadan akar. Galiba soytarı bu bildiriyi iletmek ister bize: durmak bilmeyen bu akışa, devinime ayak uydurmalıyız; düşünmek, karşılaştırmak, incelemek ya da ele geçirmek için durmamalıyız, boyuna, müzik gibi akıp gitmeliyiz, der. Kendini vermenin armağanı budur. Soytarı bu simgeyi yaratır. Gerçekleştirmek bizim elimizdedir.

Tarihin hiçbir döneminde dünya böylesine keder ve acıyla dolup taşmamıştır. Yine de şurada-burada bu genel acıya kapılmamış, lekelenmemiş insanlara rastlarız. Bunlar duygusuz mudurlar? Tersine! Azat edilmiş kimselerdir; bizim gördüğümüz gibi görmezler. Başka gözle bakarlar dünyaya. Onlardan söz açarken, dünyayla ilişkileri yoktur, deriz. Onlar anları yaşarlar, hem de bütün yoğunluğuyla; çevrelerine yaydıkları, parıltılı, dinmeyen bir sevinç şarkısıdır.

Küçük, kapalı bir unutuş alanıdır sirk. Bir süre bize kendimizi unutturur, şaşkınlıktan,

mutluluktan kendimizi koyuvermemizi, gizemin büyüsüne kapılmamızı sağlar. Çıktığımızda serseme dönmüşüzdür, dünyanın günübirlik yüzünü görünce hüzünlenir, ürkeriz. Ama o günübirlik dünya, bize bildik gelen dünya, tek dünyadır ve büyüsü tükenmeyen bir dünyadır. Tıpkı soytarı gibi biz de aynı devinimleri yineleriz; durmadan bir şeylere öykünür, durmadan önemli olayı erteleriz. Doğmaya çabalaya çabalaya ölürüz. Hiç gelmemişizdir dünyaya, hiç yokuzdur. Hep bir oluşma süreci içindeyizdir; hep bir başımıza, kopuk. Hep dışarda.

İşte August Angst, öbür adıyla Guy le Crêvecoeur böyle tanımlanabilir –dünyanın iki ağızlı günü birlik yüzü. Auguste başka bir soydan. Belki onu yeterince tanıtamadım. Yine de ben var olduğunu düşündüğüm için var. Gökten indi demiştim; şimdi geldiği yere dönüyor. Ne yok oldu ne de silindi. Unutulmayacak da. Daha geçen gün bir ressam arkadaşa Seurat'dan bize kalan tipleri anlatıyordum. Onlara can verdiği yerde çakılı, öylece duruyorlar, dedim, sonsuza kadar. Grande Jatte'da, Medrano'da ya da dü-

şüncemde Seurat'nın tipleriyle yaşadığım için ne mutluyum! Onun yapıtlarında gerçekdışı hiçbir şey yok. Sapasağlam bir gerçeklik var. Gün ışığında, katışıksız bir müziğin biçim ve ritim uyumu içinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Rouault'nun soytarıları, Chagall'ın melekleri, Miró'nun merdiveniyle ay'ı, daha doğrusu bütün evreni! Hiçbir zaman, Tanrı'yı bulduktan sonra bile soytarı olmaktan vazgeçmeyen Max Jacob için de durum öyle. Sözle, imgeyle, eylemle benden yardımını esirgemeyen bu aziz kişiler, düşlerinin sonsuz bir gerçeklik kazanışına tanıklık etmişlerdir. Onların günü birlik dünyası bir gün bizim olabilir. Şimdi de bizimdir ama öylesine kırılgan ki ona sahip çıkamıyoruz bir türlü.

Big Sur, Kaliforniya 1948

ISBN 975-7496-93-6

